

ل دنیاییو به گومان . سباح ئیسماعیل

“ئەگەر مەرف ل دنیاییو دستپەکرد دگات گومان،
گەر ل گومانیشو دستپەکرد دگات دنیایی”
فرانسیس بکون

ئەدبی کوئتی یەكەك ل ئەدەب دۆمەند و پەشەنگەکانی ناوچە
كەنداو، كە بەهەی كراوەیی كەمەگەیی كوئت و زوویی سەرھەدانی
بزووتنەوی ئەشەیری تەیدا، تەبەتمەندییەکی جیاوازی هەیە،
بەئادەتەك كەمەگەیی كوئتی ل ووی شانە و دراماوە بە “هەلیوودی
كەنداو” ناسراوە. هەبەت سەركوتکردن و زەوتکردنی ئازادیەکان هێچ
شتەکی ل ناکەوتەو جگە ل كەمەگەییەکی لاواز، كەمەگەییەکی
ووگەشی ناسک نەتوانەت درئێ بەتەمەنی بدات، كەمەگەییەك تەیدا
گومان و دۆڵاوێ و ترس و دوودە و گەشەگیری و كەشانیوە بە ناووە
بەاوەتەو. ئازادی مەرجەکی بێتەبە ئیسانس. ئەو ئازادیە
بەپرەسپار و ئەكخراو و هەشیاری ئەچاوی ماف و ئەركەکان دەكات،
هەروەك چەن ئەچاوی بەرژێوێ نەدی تاک و بەرژێوێ نەدی كەمەگەیی دەكات
و پردی پەوێ نەدی ل ئەوان “من” و “ئەویدی” دا دروست دەكات.
ل دۆڵەتەچەكەیی كوئتەدا نووسەری دیار و پەشەنگ سەریان هەبە دا،
لەوانە (فەهد ئەلەسكەر، خالید فەرەج، عەبدولعەزیز ئەلسەریع،
لەیلا عوسمان، سوعاد ئەلسەباح، ئیسماعیل فەهد ئیسماعیل، سعود
ئەلسەووسی، عەبدولحوسەن عەبدولەزەزە، ئەحمەد سەبەف، مونا
ئەلشەمری، بوسەینە ئەلەعەسە، تەبە یفەعی، جەعفەر جەبە).
شایانی باسە نووسەرانی بوەرانی دۆڵەت و سە لوی دایانەوت
بەبەن ناکەنەو. ئەوەتا ئەمانەکی وەكو “زەندیەكەیی بەغدا” بەو
پەیی تەیدا ئەوەز گەمارە نادرەت، ئەنگە ل زەر وەتە تری
عارەبیدا چاپ ببوایا ئەگەیی بەاوەکردنەو یان نەدایا و قەدەغە
بکرایا. چونکە ئەم کتەبە بە کەسانەك كە خاوەن بیرکردنەوی
کلاسیکین و دوورن ل ئەخنە، یان خوەندەری بەزارکەرن دەست نادات،
کتەبەكە ل خوەندنەو دا پەویستی بە ئارامی و وردبوونەو هەیە،
نووسەرەكەیی بایەخی زەری بە هەموو بەگەییەك داوە و ماندوو بوونەکی
دیاری تەیدا كەشاوە، جگە ل زمانە پە ل ئەوانبەژییەكەیی و
لەسەر ووی هەموویانەو بوەری نووسەر ل خستەووی بەچوونەکاندا.

مانځنۍ کې به شخړه‌وې او لږ خوښۍ د کات تام‌زۍ ووداو و ستۍ په مانا و ځنډ ورد کانی بېت. هېڅ بېت ناوې کې کتېدۍ پتر هزر و بیروې چوونی یو نډی لږ څه گرتوو وک لږ گڼانۍ وې ژبانی یو نډی ځی.

“ز نډۍ قې بیروباوې کې پټی وایې بوونۍ وېر کڼ و ئېز لپی و سر تاي نیې، کاتک نیې نېوېت. وشي ز نډۍ قې به زرد شتی و مان وپی کڼ و هېموو ئېوانی بې وایان به هېبوونی دوو خدا هې بکار هاتوو، دوايي مانای گشتی تریان په داو و هېر کسېک گومانې لږ تاک و تېنهای خدا هېت، یان گوما بېت، یان هیچ ناینۍ کې نېت پټی گوتراو ز نډی.”

لږ سډد کانی ناوې استی ئې وروپادا دادگ کانی پشکین، یاخود لږ کڼ پینۍ و لږ بیدۍ هرتیقې کڼ لږ سډدۍ پانز و شانز دا کڼ کارایان لږ سړکو تکردي نېاراندا هېبوو، وکېو ئامراز کې سیاسي به تېم تبارکردنی هرتیقان و لږ ئاین د رچووان، به تایې تیش دژي جوولۍ و ئېو موسمان مریسکیانۍ دواي دکرکدي ئیسلام لږ ئیسپانیا، لږ ترساندا به ووکېش بوو بوون به کرستیان.

جیدردانې برنې (۱۵۴۸-۱۶۰۰ز) بېن و فیلې سووفۍ کې ناوداری ئیتایې بوو، بېوای به تیرر کې کې پرنیکېس هېبوو د ربارۍ سوو انۍ وې زوی، ئېو د یگوت گردوون بېک تاي و زوی ئې سترېکې لږ گردووندا، نېک سترې گردوون. ئېم به کڼ سا قورس و دژي لږ کدانۍ و بېچوونۍ کانی کڼ سا بوو، بې لږ لاین دادگ کانی پشکینې مانپې و به تېم تې نکو یکردن و تکردي وې بیروباوې بېچنۍ بې کاس لیکې به بې دین، یان هرتیقان دانا، ساي ۱۶۰۰ حوکمی سوتاندیان لږ گڼانۍ پانی کامپ دی قیت بې سډدا دا.

د کرکېت لیستۍ کې درې بېناوې ئېو وونا کیر و یاخی و ئازادېخوازانۍ و بنووسین کڼ ساي کاس لیکې به تېم تې هرتقې بې یاری سووتاندنی داوون، یاخود به هرتیقان تېم تبارکردوون، لږوانې (جیدردانې برنې، سپینزا، دیکارت، گالیلې گالیلی، تېماس کرانمر، ژان دارک، جېن ویکلیف، جیرلام ساډ نارولا، فرا دېچین، یان هوس).

دواتر ساي ۱۶۵۶ جوولۍ کې کانی ئې مستردام “باروخ سپینزا” فیلې سووف د رد کڼ د رر وې ناو نډ ئاینپې کې ځیان، نې فر تې د کڼ و تې د کڼ و وېلای د نې و لږ یزی بې وادارانۍ جوولۍ کې د رید کڼ. ئې وچاش نابېت کس شتېک بخو نډت و ئېو نووسېدۍ. “سپینزا ځی کې سېکې باو دار بوو، دژي ئاینې پیاو

سمییه کانی دین، دینی ئوانی ماکس فیبر ناویاندنەت
فرمانبەرائی کاروباری موقەدەس، دژی دینی هەز و تاکەکەسە
سونەتگەر و تەقلیدیە داخراوەکانی سەردەمی خەبوو، کە جگە لە
تەگە یشتنی خەیان بە دین هیچ تەگە یشتنەکی دیکەیان قبوو نەبوو" 1.
یانی ئوانی باوەیان وابوو پەرورەگار لە ئاسمان، ئوانەیان
دەکوشت و لەدەردەدا باوەیان وابوو خودا لە دەاندایە.

"لە مەژووی ئیسلامیشدا شتەکی لەو بابەتە و خراپتریش بەرامبەر بە
ئێبن ەوشدی گەر وەرە فەیلەسووف ئەنجامدراوە. وەک سپینەزا، ئێبن
ەوشدیش بەدین دەرکت و دەرەکت و نەفی دەرکت، ئەمەش لە
تەمەنەکدا (۷۲ ساڵی) وەوبەووی ئەم کارساتە دەبەتتەو، خاوەنی
چەندان کتەبی فەلسەفی و خوداناسیی گەر وەرە و گرینگ بوو. لە بەیانی
تەمەنکردنەکدا هاتوو: "لە ناو تاریکی بەئیمانیدا نوقمە... لە
دەرەوێکی بە کتەبەکی خوداوەند داپەشیو، بەئەم لە قووەاییدا
پە لە ئینکارکردن و خەندکردنی خوداوەند" 2.

ئەوجا بەیار دەدرەت ئێبن ەوشد لەبەردەم مزگەوتەکدا ەبگیرەت و
هەر کەسەک بەتە ناو مزگەوتەکەو دەبەت تەفەک لە سەرەویشی ئێبن
ەوشد بکات.

لە مەژووی ئیسلامدا ناوی گەلەک زەندیق هاتوون، یاخود زەرەک تەمەتی
زەندیقیان دراوەتە پاڵ و کافرەنراون، ئازار و ئەشکەنجە دراون،
یاخود کوژراون، یان دوورخراونەتەو، لەوانە (ئێبن سینا، ئێبن
ەوشد، فارابی، کیندی، ئەلەازی، ئەبو ەلەلای مەعەیی، خوارزمی، ئەبو
حەیان، ەباس بن فرناس، ئێبن هەیسەم، ئێبن باجە، ئەلمەسعودی،
ئێبن موقەفەع، بەشار بن بورد، ئەبو نەواس، ساەج بن ەبدولقەدوس،
سەهرەوێدی، بن ئەلسەکیت، ئێبن زەیات، ئێبن سەبعینی ئەندەلووسی،
سەدیف بن مەیمون، ئەبو نوخەیلە، دوعەیل ئەلخوزاعی، ەللی بن
جەبەلە، ئەبو ئەللیەنبوخی، ئەلفەزە بن سەهل، قووەتولەین، ئێبن
ەمی، جونەیدی بەغدادی، حەللاج، ئەبو عیسا ئەلوەاق، ئێبن
ەییوێندی و... زەری تریش).

هەندەکیان لەبەر ئەوەی بوەر بوون و پەش سەردەمەکانیان کەوتبوون و
سنووریان بەزانەدبوو خوەندنەوی پەشوختیان بە وودا و
دیاردەکانی سروشت و لەکدانەوی دروستی ئایەتەکانی قورئان هەبوو،
بەمەش گەلەک نەزانیان جەلەق دەکرد و ئەوانەیی مەوێیان دەکردن،
بەیە ئیرەیبەرائی کەفام چونکە وەئامیان بە پرسیارەکانیان
نەبوو، تەمەتی زەندیقیان دانە پاڵ. زەرەک لە مەژوونووسان پەیان
وایە تەمەتی "زەندیقەوون" لە مەژووی ئیسلامیدا تەنها لایەنەکی
ئایینی نەبوو، بەکو زەرەجار وەک چەکەکی سیاسی بە لەناوبردنی
نەیارانی دەسەلات، یان ئەو کەسانەیی کاریگەریی فکریان هەبوو،

بکارها توو.

"ل استیدا پکدادان و ململانئ نوان چند گرووپک ل سار دسات و ل سار پاراستن و برگریکردن ل کممک دسکوتی دونیای." 3

ل سارد می ع باسیپکاندا (۷۵۰ز - ۱۲۵۸ز) گندئی و تیر و تم تبارکردنی بجزییان و ب گیشن ب لوتک، ل سار تختی دسات باوک کو و کو باوک و برا برای د کوشت. وشی "ز ندیق" بوو هاوشانی هر کسکی نات با لگ ا و دساتی پیوانی ناین و نیارانی خلافت. سیستمی باج و خراج و زوم و ست می کممائی تی ب ناوی ناین و گیشتبوو چپ پ. ئاکاری خلیفکان و دارودست کئی ل به دزدانی پاری و سامانی و سات و خشگوزرانیی خیان ل سار حیسابی برسیکردنی خک و زیاتر هزاری کردنیان، سیستمی فرمانرواییان دووچاری چ ندین گرفتی ئابووری و کممائی تی کردبوو. کارب دستانی خلیف ب توندی ک وتبوون و لزی خک، سلیان ل هیچ جری ست م و نادادپرو رییک ندد کرد و. خک ن یاند زانی پ نا ب ک و دنگی نا زایی بک بگی ی ن، چونک خلیفی موسمانان ل ه موویان گ ندد تر بوو، ب ی نا زایی و دنگه ب یی خکی نا ازی سار تا ل گئی ه نراو و گ رانی و چیر ککانیان و بوو.

"به هی ئ و سیستمی باج و خراجی ک دسات تداریی پی ی و یان د کرد، زوم و ست می کممائی تی گیشن چپ پ. وشت و ئاکاری خلیفکانی ئیسلام، کارب دستانی د ربار و دستوپ و نندکانیان و یاریکردنیان ب خ زنی د و و ه پ کردنیان ب خشگوزرانی و گو ن دانیان ب ژبانی خک سیستمی فرمانرواییان دووچاری چ ندین گیروگرفتی ئابووری و کممائی تی کرد." 4

"کارب دستان دستان ب سار مائی ژردست کانی خیاندا د گرت و خلیفکانیش دستان ب سار مائی و زیرکاندا د گرت، کار گیشن ئوی ب ب رای تییک دابم زرنن ب ناوی ب ب رای تی د سب سارداگرتن." 5

والیی میسر داوا ل خلیف سلمانی کوئی ع بدولم لیک د کات، "کمک ب زیی ب جووتیاراندا ب ت و و ئی خراجیان ل سار کم بکا ت و، خلیفش و مام د دات و؛

"تاشیریان تیای بیان د ش، ک ن ما خو نیان بد ش." 6

ج ماو ری ز رل کراوی چ وساو ل ژر ز بری چ وسا ن و ی د ر ب گای تیدا هاوار و نا یان بوو، ل گ چار و تروسک ی کی ئوم د ب خش د گ ا ن. هیچ هیوایک ب باشتربوونی دسات و چاکسازی و زیانکردن ن ما بوو، گندئی ه موو جومگ کانی دساتی

گرتبـووو. بـیـ لـمـلا و لـولا دـنگـی خـنـ و نـا زایـ
بـرزدـبوو و، لـ ناکامدا چـندان اـپـیـنی جـماوـری سـریانـهـدا
لـوانـ اـپـیـنی بابـکی خوـم، زـنگ و بزووتنـوی قرمتیـکان.
ئـگـرچـی هـموو ئـم اـپـیـن و بزووتنـوی و نا زایـانـ
خـلیفـکانیان لـ خـوی خـشی خـیان و بـئاگایـی لـ دـخی کـمـگـگ و
اـبواردنـی شـو و اـژیان بـدار نـکردنـوی، چونکـ خـیان بـ سایـی
خودا لـسـر زـوی دادـنا، هـرگیز ئاـویان لـ اـبردووی خـیان و لـ
حایـ ئـستای میلـت نـدـدایـوی، سـردـمـکـیان لـ گشت لاوـ بـنی
ناپاکـی و بـئـمـکی و دـقـی لـدهات. هـر لـ سـردـمی خـلیفـ
متـوـکیلدا ئـوـندـ کـشک و تـلاری شاهانـ بنیاتنران، خـزـنـی
دـوـتـ کـوتـ سوا.

خـلیفـکان خـشگوزـرانی و کـیف و سـفای فـرمانـوایی و تـخت و تاج
دـی بردبوون، ئامادـبوون بـ مانـوی خـیان دـست لـ هـموو بـهاکان
بـربدن و نزیکترین کـسی خـیان لـ پـناوی مانـوـدا، یان بـ
بـدستـهـنـانی دـسـات لـ ناوبـرن. ئـوـتا خـلیفـ مـئـمون ئـمینی
برای دـکوژـت. خـلیفـ متـوـکیل بـدستـی موستـنـسری کوـی دـکوژـت،
موستـنـسریش پزیشکـ بـرتیلخـرکـی دـیکوژـت. خـلیفـ ئـلموعتـزبیللا
ئـلموئـیـدی برای دـکوژـت. دواتر خـلیفـ ئـلموعتـزبیللا ئـلمـهدی
برای دـیکوژـت. خـلیفـ ئـلموعتـمید عـلـلـا دـرمانخوارد کرا.

لـ سـرـتای سـردـمی یـکـمی عـباسیدا دواـی ئـوی دـسـاتداران
هـستیانکرد زـندیقان و بیروباوـیان بوونـتـ هـشـلـسـر
دـسـاتیان، ئیدی بووبوونـ جـگـی مـترسی تـواو، بـیـ شـپـلـلـ
تیرـری باوـمـندی پاکتاوی دیکـ ووی دا، ئـوی خـلیفـ ئـلمـهدی
و ژمارـیـکـ خـلیفـی عـباسی لـ دواـی خـی اـبـریان کرد، لـ ژـر
دروشمی جـنگان دژی زـندـقـ و زـندیقان ئـنجامدران، ئـو تـمـتـی
زـر جار بـوابوون بـ باوـلـک، یان بیری مـجووسی دـگـیاند،
دـرـنجامی ئـو شـپـلانـ تـشـنـکردنی تیرـر و تـقان و ترس و
زمانـلـدان و کوژرانی سـدان قوربانـی بـتاوانی کـمـگـی لـبوو و،
لـگـلـلـداردانی بـپـلـ و ئـنقـست لـسـر دـسیـ و تـمـتی
گومانـکراو و زمانـلـدان.

“دواـی مردنی مـنسور، ئـلمـهدی کوـی جـیگرتـو، لـ کارـ هـر
وروژـنـرانی پـوـند بـ میتـدی توندوتیژی خوـنـژی ئـو
هـمـتـ خوـنـاوید بـرفـوانـ بوو، کـ دژ بـوی بـ زـندـقـ و
زـنادیقـیان ناودـبرد، ئـوـبوو خـلیفـ دامـزراوـیـکی تیرـریستی
خوـنـژی دروستکرد و هـموو دـسـاتـکی عورفی پـ بـخشی. پـیدان
هـموو ئـوانـی اـیان دـکرـن بـتـمـتی زـندیقی بـهـق و
ناهـق بکوژن و لـداریان بدن. ئـو دامـزراوـیـ لـ دادگـکانـی

پشکیننی خوځناوی دچوو، که له نوروپا دامزرا، سرکهکشی به (صاحب الزنادقه) ناود برا. بهسدان کهس بهدستی ن و دامزراو ی و لکهکانی له شارکانی دی لهداردران، له نو ن و قوربانیا نه دا گلهک شاعیر و زانا و شنیریان ته دابوون. هندیکیان به تهمتی گومان له داردران، زریان له سر بنمای زمانله دان و به هبهستن دهگیران، نلهمهدی به جدی به دوا د اچوونی به ز ندیقان و له ناودانیان ده کرد و به دوا یاندا ده گاه و له سر تهمت ده یکوشتن". 7

لهم نهو دا گلهک شاعیر و نووسر و زانا له سهنگی هخند و نووسینه کانیانو بوونه قوربانیه زانان و چه واشکارانی سردهم که یان و له خاه تهمتی حازربه دستی کافری و ز ندیقوونیان ده دایه پایان، یان به هر بیانووی که دی له ناویان ده دان.

ناکهکیی توند "له کهسه تیه نلهمهدیه فرمانه وای عهراق و تونده ووی و په له کردن له خو خدی، هکاربوون به نه وای دواتر به شار بن بورده هاو و هاودمی به به هانی له ناین هه گاهان و به و شهو دز و بکوژت". 8

ههروها خلیفه هاوونه شهید شاعیری ناسراو ساج بن عه بدلقه دوسی به تهمتی زندهقه کوشت و سای 167هـ / 783ز له سر پردکی به غدای هه واسی، نه مش دوا د اگاییکردنه کی به واهت، واه ای ملکه چی و باو داری و په ند و نامژگاری و وت به ترخکانی، که له قورئانو و وریرگرتبوون.

حاجی شاعیری گور و فله سووف له دوا قه ناغی زیاندا له خهوت و دوور په ریزی سه فیان دوورکه وت و، چونکه نهیتوانی واهمی هه موو نه و پرسیارانه بدات و بیر و هه شی نهویان وروژاندهوو، نهیدی چاوی له زوی بهی و به کردنه تی کهه ی کهم که گکهی و مللانه کهم به یه تییه کان بوو، "له قه ناغی که دیاریکراوی گه شه کردنی فکریدا به و ووی مامه ستا و ا به رکانی ده بهت و و له گه یاندا ده که وت نه ناکه کیه و، تا حه ده گاه نه وای نه فرتهی له بکه ن و تهمتی کافری و به دینی شو نه بنه ن". 9

نهیدی له سهنگی ده سیس و زمانله دانی به در و به تهمتی کفر و ز ندیقی به فرمانی خلیفه نه لموقت دیر هه زار جه ددی له ده درت و چوارپه لی ده به نه و، نه و جا سه ری ده به ن و تهم کهی ده سووتنه ن. "ههروها هه شهی له هه نهک له هاو هانی حه لاج کرد به در دژی شایه دی ده ن گوا یا داوای خواهی تیه کرد و". 10

نیهن ده یو نه دی (۸۲۷-۹۱۱ز) تو نه ر و وتار به ژی نه رانی، و که ی که که له به ناو بانگترین هخند گرانی فیکری نه یینی به ره می مندا دانی نه م ژینگه په له زه بروز نه گ و گه نه دی و نه زانی و تهمت به خشینده وای خه ایی و نه ر یبرده بوو به ی که دی. نه و ودا یه دووی زانیاری و

زانين بوو، نيشتماني خټي جهشت و ټووي له بځدای پایتهختی
 خټلافټی ټی باسی کرد، ټودم خټلیف ټټوټکیل فټرمانټوا بوو،
 لهو بوو به یټکټک له گټور پیاوani موعټزیل، پټش ټوټی لهیان
 هټگټټټو و کټبی "فضیحة المعتزلة - ټابټووچوونی
 موعټزیل"یان لهسر بنووسټ. پاشان به ماوټیک بوو به شیع،
 دواتر چاوی به "أبو عیسی الوراق" کټوت، ټیدی ټم کابرایټ وټکو
 "مامټستا و هاوټی، ټټټوی ژیان ټگټی، دوا ټوټی گومان ټ
 دټیدا چاند، بوو به یټکټک له گټورټترین و ناسراوترین زټندیقټکان ټ
 سټردټمی خټی و سټردټمان ټدواتریش". 11

ټیبن ټټیوټندی "به به کابټر مامټستای سټدټی سټیټمی کټچی و
 دیارترین بیرمټندانی ټټشنگټری بوو و له هټموویان باټاتر و
 سټرکټترینیان بوو له بنیاتنان ټټقټیټټیټی زانستی به لهکدانټوټی
 ژیان و ټاین له ټوانگټیټکی مرټقایټتیټو. ټټیوټندی هاوچټرخ ټ
 موعټزیل، حټنبټلیټکان، شیع، زټندیقټکان، بهټدینټکان،
 فټیلټسووفان و ټهل ټلام و ټواوی جټر جیاوازټکان بوو،
 کاریگټریان لهسر دانا و ټویش کاریگټری هټبوو لهسر
 قوتا بخانټکانیان، ټټبازټکانیان و شټوازی بیرکردټوټیان". 12

ټټیوټندی وټټای هټوټکان ټ ټټبازی تایټټ به خټی هټبوو ټیش
 قوتا بی. به یټ وټک کټسټکی به پټت و پټنا، به ټاشکرا جگ له ټیبن
 خټلهکان و شټریف ټلمورتټزا، نه فټیلټسووفټک، نه ټټشنبیرټک و
 ټیش دټسټاتدارټک له سټردټمټکټی خټیدا بوټری ټوټیان هټبوو
 بهرگری له بکن. هټټټټټ ټمټش به ټو دټگټټټوټ له سټردټمټکی
 تاریکی پټ له زټبروزټنگ و توندوتیژیدا دټژیان و نزیک کټوتنټو
 لهو بابټټ یاریکردن بوو به ټاگر، هیچ ټومټدټک به چاکسازی
 نه ما بوو. ټوټتا له ټمانټکدا یوسفی ټټحال به نائومټدیټو به
 ټټیوټندی دټټټټټ: "گټټان بهدوا ټاستیدا هیچ سوودی نیټ، چونکټ
 نایدټزیتټو، ټگټریش بیدټزیتټو ټټوا دټکوژرټیت".

شیرین بانووی دایکی دووټمی ټټیوټندیټ پټیدټټټټټ: "ټگټر دټتوانیت
 به دوور بکټو، سټربازانی والی له گشت شوټنټکن، نرخټکی واشیان
 لهسر سټرت داناوټ خودان دټروونټ نهگریټکان مرخیان خټشکردوو و
 چاویان تټبټیو، پټش ماوټیک لهټر بوون، لهټ دټگټټان"، تا دټگاتټ
 ټوټی پټی بهټټټټټ: "ناټم هټټټ و بهټدټنگټ... بهټکو بنووسټ و
 بهردټوامبټ، گاتټ به گټوټی و گټټی و درټکانیان بکټ، ټټنگټ
 ټمټ دژمانت پټ بدن و بهردټوامبن له جوټندان پټټ، تټنانټ دوا
 مردنیش و به هټتا هټتا، زټر گرینگ نیټ ستایش بکن، یان دژمان
 بدن، گرینگ ټوټیټ تټ وټکو ویستت ژیايت و بهوات بهو هټنا خټت
 دټتویست".

“لـ بـاوکردنـو وای ئیلحاد و زـندـقـدا کـس بـ ئـندازـی یـوـندی توند نـیشتوو، ئیبن یوـندی سـبارت بـ مردن، تیـری ئـپیکـر دـخاتـ وو و پـی وای: “تا من هـم، مردن نییـ و کاتـکیش مردن هات، من نیم” 13.

زـربـی کتـبـکـانی (سـرجـم کتـبـکـانی بـ ۱۱۴ کتـب دادـنـرت) دواى ئـو تووشی تیاچوون هاتن (کـ زـربـیان بـدـستی ئـنقـست بوون)، هـوادارانى هـندـکیان زـگار کرد، نـیارـکانیشی بـ وىستی خـیان بوونـ هـکاری پاراستنى زـربـی کتـبـکـانی، تاكو لـ کاتى وـامدانـو دا ناچارى بـگـهـنانـو بوون، دـقـکـانی بـ نموونـ بـ تـواوى بهـنـو.

د.عـ بدولـحـمان بـدوى، دیارترین بـرگریکار لـ ئیبن یوـندی لـ سـردـمى نوـدا، دـت: “ئیبن ئـلـاوـندی عـقـانیـک بوو پـش سـردـمى خـی کـوتـبوو، بـمـ ئـو لـ بیرـکـکـانی گـیشتوو تـ دـستمان تـها ئـو شتـانـن کـ کتـبـکـانی وـامدانـو بـیان گواستوو تـو، ئـمـش وادـکـات حوکمدان لـ سـرى یـقـین نـبـت” 14.

کتـبـکـانی یوـندی بـر لـ جیا بوونـو لـ موعتـزـیلـکان: (الابتداء والإعادة، الأسماء والأحكام، خلق القرآن، کتاب البقاء والفناء، لا شيء إلا موجود، الطبائع في الكيمياء، اللؤلؤ). ئـو کتـبـانـشى عـخـنـ و دژـئـاين بوون:

(الإمامة، فضيحة المعتزلة، القضيب (كتاب القضيب الذهبي)، التاج، التعديل والتجویر، الزمرد، الفرند، البصيرة، الدامغ، التوحيد، الزينة، اجتهاد الرأي).

لـ سـنگـی کتـبـی (الدامغ) وـ کـ تووـیـ دـسـا تدارانى لـکـوتـو و بـهـیـو بـ ئـهـواز هـتـات و لای جوولـکـیک وـکو پـنا بـر ژیا و کاری کرد، دواتریش هـر لـو لـ تـمـنى هـشتا و چـند ساـیدا کـچی دواىی کرد. مخابن ئـمـ لـ کتـبـکـانی تـنیا (الابتداء والإعادة) و (الفرند) ماونـ تـو.

لـ مـمانـدا “ئـبو حـیانی تـوحیدى” فـیلـسووف و نووسـرى گـورـ وک لایـنگـیری ئیبن یوـندی دـت:

یوـندی “گـورـی سـردـمـکـی خـی بوو، بلیمـت لـ نووسیندا، لـ هـموو شتـکـدا جیاواز لـوانى دى، ئازا، هـتـش، بوـر، یاخود عـنگـشـت، سـرلـبـرى کتـبـکـانی ونبوون، سووتـنـران، دـنـران، بـ نیـتى پـشوختـ لـ ناوبران، نـیا نتوانى بـرپـرچى اـیـکـانى بدـنـو بـیـ ئـوى نووسیبووى سووتاندىان، نـیا نتوانى بـ زیندوویى بـسـریدا سـرـیکـون، ئاواتیان خواست بـ مردوویى بـسـریدا زـابـن، وایانزانى مـرگى کـسـکـ و سووتاندنى کتـبـکـانى مـرگى بیروبـچوونـکانین، بیریان چوو هـزـر ژیانى بـ بـردا دـتـو و درـوشاوـتر دـت

ئەگەرچى جەستەي ھەنگرگەشى مەردەت، خەك دەمرن و سەرتاپاي
گەردوونيش دەمرەت، بەھام بىرەك نامرەت" 15.
بەداخو ھەند زانىارى لەسەر ژيانى ۋەندى لەبەردەستدا نىيە،
جگە لەوێ ژيانى پە لە تەمومژ و دوورنىيە بە ۋەنى ناوێ خەشى
گەبەت، تەنانەت دەگوتەرەت لە دەخەكى تەمومژاويدا گيانى
لەدەستداو، گەگەشى ديار نىيە، ھەندەكيش دەستەن كوژراو،
بەگومان ئەمە ئەنجامى ۋەندە و ھەوەستەكانى بوو.

كورتەيەك دەربارەي ژيانى نووسەري ۋەمانى "زەندىقەكەي بەغدا"،
جەعفەر جەب: سالى ۱۹۶۱ لە ۋەلاتى كوێت لەدايك بوو.
بەكەلەريەسى لە فەلسەفە لە زانكەي كوێت بەدەستەناو.
لە ۋەژنامەي "الرأي" كوێتى كاريكاتەريستە و ساتىرەوتارىش
دەنووسەت ۱۹۹۶-۲۰۱۶.
بەرهەمەكانى:

- الحب من أول رسمه - خەشەويستى لە يەكەمین نىگارەو
(كاريكاتەر)
- أنا أفكر اذن أنا مقتول - مە بىردەكەو كەواتە مە كوژراوم
(كاريكاتەر)
- تحت الحزام - لەژەر ناو پەنچەكەو (ساتىرە و تار)
- تيس في ستارباكس - تەگەيەك لە ستارپاكس (ساتىرە نەقلەت)
- مجرد حقيبة في المطار - تەنيا جانتايەك لە فەگەدا
(كەمەمە و تار)
- كلب الرئيس - سەگەكەي سەرەك (كەمەمە و تار)
- زنديق بغداد - زەندىقەكەي بەغدا (ۋەمان)
- تفاحة وشجرة وورقة بيضاء - سەوێك و درەختەك و كاغەزەكى سپى
(پەشەكەيەك بە فەلسەفە).
- چالاكە لە بواری ئەگەيانەدن و سىياسەتدا. خەي دەستە: ھەموو
جار كە خەم دەناسەنم دەنووسم: نىگار دەكەشم و دەنووسم، لە
دنيادا مەبەستى ديم ھەن و... بەس.

.....

سەرچاوەكان:

2. هـمان سـرچاوه ٨٨ ل
3. مـريوان قانع، دين و دونيا ل ٩٠
4. فوئاد مـجيد ميسرى، كـمـمـگا لـ ساينـى دـوـتـى خـلافـتـدا،
چ ٣، سـلـمانـى ٢٠٠٥
5. د. عبدالحسين زرین کوب، دوو سـد بـدـنگى، وـرگـانـى: قادر
بيستانى، ٢٠٢١ ل ٥١٥
6. فوئاد مـجيد ميسرى، كـمـمـگا لـ ساينـى دـوـتـى خـلافـتـدا،
چ ٣، سـلـمانـى ٢٠٠٥، ل ٧٨
7. باقر ياسين، مـژووى خوـنـنـژى لـ عـراقـدا، وـرگـانـى: سـباح
ئيسماعيل، ناوـندى غـزـلـنووس، سـلـمانـى ٢٠١٩ ل ١٨٧
8. باقر ياسين، مـژووى خوـنـنـژى لـ ١٨٩
9. فوئاد مـجيد ميسرى، كـمـمـگا لـ ساينـى دـوـتـى خـلافـتـدا،
چ ٣، سـلـمانـى ٢٠٠٥ ل 249
١٠. باقر ياسين، مـژووى خوـنـنـژى لـ ٢٣٠
10. أحمد الصراف. دسمان نيوز - القبس 23/٠١/2022
11. د. عبدالامير الاعسم، تاريخ ابن الريوندي الملحد، دار الافاق
الجديدة، بيروت 1975 ص 7-8
12. ويكى پديا دانشنامـى ئازاد (ابن راوندى)
13. ويكيبيديا الموسوعة الحرة (ابن الراوندي)
14. جعفر رجب. زنديق بغداد، منشورات تكوين. الكويت، ط 3، 2023
ص ١٧

ئايال لـم وـلاتـدا كـمـى سامان كـشـى نادادىـان سياسىـكان و سىستـم گـنـدـان ؟ . . نـ. ياسين لـتيف

هـيچ نـيـشـمـانـك لـسـر ئـم زـويـى بـ سـروـت و سامان نيـى، هـيچ
خـاكـكـيش بـ نـزـكى و بـ زق و بـ سامان دروست نـكـراوـ. لـ هـموو

سوچێکی ئێم هه‌سارێی دا سه‌رچاوه‌ و داهات و تواناکان و ده‌رفه‌تی ژیان هه‌ن. به‌هه‌م کارساته‌که‌ هه‌میشه‌ له‌ خاکه‌که‌دا نییه‌، به‌هه‌م کو له‌وه‌دایه‌ که‌ به‌هه‌م وه‌ی ده‌بات، که‌ جه‌وه‌ی ده‌سه‌پاته‌ی به‌ ده‌سته‌وه‌یه‌. کاته‌که‌ که‌مینه‌یه‌که‌ ده‌سه‌پاته‌ و سه‌روه‌ت و سامان قه‌رخ ده‌که‌ن، و سه‌رچاوه‌کان له‌ جیاتیه‌ ته‌رخان کردنی به‌خه‌زمه‌تی مره‌ف

به‌ خه‌زمه‌تی هه‌ژموون و ده‌سه‌پاته‌ و سه‌ته‌مه‌کاری و ته‌قاندنی خه‌که‌ به‌کارده‌نن، ئه‌وه‌ کاته‌ نه‌که‌ ته‌نها هه‌ژاره‌کان ته‌نانه‌ت ده‌وه‌مه‌ندیشه‌ له‌ نیه‌تمانی خه‌یدا ده‌به‌ته‌ هه‌ژار، و هاوه‌پاته‌ی له‌سه‌ر خاکی خه‌ی ده‌به‌ته‌ نامه‌. مره‌ف ده‌به‌ته‌ به‌وه‌نه‌وه‌یه‌که‌ به‌ئیراده‌وه‌ زه‌لیل و که‌یله‌، له‌مه‌ژوودا جیهان وێکه‌ پارچه‌ که‌که‌که‌ ده‌رکه‌وه‌وه‌ که‌ هه‌زه‌ که‌ به‌ره‌کان دا به‌شیان کردووه‌ سه‌نوره‌کان که‌شهران، ناوه‌که‌کانی نفوز دا به‌ش کران، و ئیمپراته‌ریه‌ت و ده‌وه‌ت و نوخه‌به‌ سیاسی و ئا به‌ووریه‌کان یه‌که‌ له‌ دوه‌ی یه‌که‌ به‌سه‌ریدا هاته‌ن.

له‌ ناو هه‌ر پارچه‌یه‌که‌دا، سه‌سته‌م و حاکم هه‌ به‌وه‌ن که‌ ناوه‌که‌نیان جیاوازه‌ به‌وه‌، به‌هه‌م هه‌مان په‌رسیار وێکه‌ خه‌ی مایه‌وه‌: که‌ خاوه‌نی سامان و داهات وه‌سه‌روه‌ته‌که‌یه‌؟ و که‌ سه‌وه‌ی له‌ ده‌به‌ینه‌ته‌؟ کاته‌که‌ سه‌روه‌تی نیه‌تمانه‌کان ده‌به‌ته‌ قه‌رخه‌ که‌مینه‌یه‌که‌ و مه‌نه‌په‌یه‌ی ده‌که‌ن به‌ خه‌یان و نه‌وه‌که‌نیان و به‌نه‌ما به‌که‌نیان، له‌ کاته‌که‌دا ته‌واوه‌ی خه‌که‌ له‌ ناو هه‌ژاری و به‌کاری و ته‌نگه‌چه‌یه‌یه‌ی ژیاندا ده‌نا به‌نن، که‌شه‌که‌ له‌ خاکه‌که‌دا نییه‌، به‌هه‌م کو له‌ شه‌وازه‌ به‌هه‌م وه‌ به‌ردنی خه‌به‌ره‌که‌کانیده‌یه‌، له‌ شه‌وازه‌ نا به‌هه‌م که‌یه‌ له‌ دا به‌شکردنیدا و له‌ غیابه‌ی دا به‌ره‌وه‌ری و له‌ په‌رسینه‌وه‌ و هه‌له‌ی یه‌که‌ساندا یه‌ له‌ جه‌وته‌یو نا به‌هه‌م سه‌سته‌مه‌ سیاسیه‌که‌دایه‌.

نیه‌تمان هه‌نده‌ی په‌وه‌سته‌ی به‌ حوکه‌مه‌انییه‌که‌ هه‌یه‌ که‌ سه‌روه‌ت و سامان به‌کاته‌ مافی هه‌موو به‌هه‌م که‌نی (نه‌که‌ ئیمتیازه‌ به‌ تا قه‌مه‌که‌ی که‌مه‌)، هه‌نده‌ که‌شه‌ی که‌میه‌ سه‌رچاوه‌ی نییه‌. له‌ کاته‌که‌دا سامان و داهاته‌ی وه‌ته‌ هه‌نده‌ زه‌ره‌ ئه‌که‌ره‌ له‌ ژه‌ره‌ هه‌ژمونه‌ی نوخه‌به‌ی سیاسی ده‌ره‌زن و گه‌نده‌ و فاسد و سه‌زانی سیاسی نه‌به‌وا یه‌ و به‌ ده‌سته‌ی که‌سه‌نه‌یه‌ی ده‌سه‌زه‌ عاقه‌مه‌ند به‌وا یه‌ هه‌چ که‌سه‌که‌ له‌مه‌ وه‌پاته‌ به‌ کارو هه‌ژارو که‌نه‌نشین نه‌ئه‌ به‌وه‌، هه‌چ که‌سه‌که‌ به‌به‌ش نه‌ئه‌ به‌وه‌ له‌ چاوه‌ده‌ری ته‌ندروسته‌ی له‌ ده‌خی نه‌خه‌شه‌که‌وته‌ندا، هه‌چ که‌سه‌که‌ به‌ به‌ش نه‌ئه‌ به‌وه‌ له‌ خوه‌نده‌نی خه‌په‌یه‌ی، هه‌چ که‌سه‌که‌ دوچه‌ری سه‌ته‌مه‌کاری و جه‌وه‌ساندن وه‌ نه‌ئه‌ به‌وه‌، هه‌چ که‌سه‌که‌ که‌رامه‌تی نه‌ئه‌ وه‌شا به‌ ده‌سته‌ی که‌مه‌مه‌که‌ مافیاه‌ سه‌ته‌مه‌کار، هه‌چ که‌سه‌که‌ له‌ وه‌پاته‌که‌ی خه‌ی هه‌نده‌ته‌هاته‌ به‌ وه‌پاته‌ی به‌هه‌م ژناواو وه‌نه‌فره‌تی له‌و ژیا نه‌ نه‌ئه‌ کرد که‌ له‌لایه‌ن که‌مه‌مه‌که‌ جه‌ته‌ که‌راوه‌ته‌ ده‌زه‌خ، چونکه‌ له‌مه‌ وه‌پاته‌دا مره‌ف خه‌وه‌نه‌کانی له‌ گه‌ه‌ نه‌راوه‌، هه‌واو ئاوا ته‌کاته‌

سپـراوـتـ ناديار ، هـموو ماف و ئازاديـكاني لـ زـود كراو ،
ئومـدو پـښـځـي بوون و ژياني لـ گـڼـ نـراوـ بـيـ اـدـكـات بـرـو بـ
ديـهـنـاني خـونـكاني ، لـي ئـو بـ ديـهـنـاني خـونـكاني لـ ئـرپـايـ ،
لـم ټـرانـدا تـنـها بـ سرنجدان و بينيني ئـو مـشـهـدـ تراژيـديا
كـچـوـيـي لـ تـيـځـيـكانـوـ شاهيدي بووين كـ لـ مـغـرـيـبـوـ بـرـو
ئـسپـانـيا هـډـهـاتـن ديمـنـكي تراژيدي ئنسانيمان نيشان دـدات ،
سينارـيـكي سياسي ئا بـو بـرانـمان بـ دـردـخـات لـم سـردـمـدا كـ
هـموو ئينسانـكان لـ دونيـي ټـهـډـا تـدا خـونـكانيان لـ گـڼـ نـراوـ
ئـگـر دـرفـت هـبـت هـيچ كـسـك لـم دـزـخانـ نامـنـنـو ، وـكو
كوردستانـكي لـ مـځـ خـيـشـمان كـ هـزاران گـنـجـي دـ پـ لـ هـيـوا
كـچـيان كـردو بـ بـ ديـهـنـاني خـونـكانيان ټـويان كـرد ئـرپـا ،
بـمـام بـ داخـوـ چـنـدين كـسيان لـ دـريـاي ئـيـجـ خـنـكان ، ئـوان
پـيانـواـبوو خـونـي ئـوان لـ ئـسـتـادا لـ ئـرپـايـ ، چـونـكـ مـرـفـكان
لـر دـبـت نيـوي ژياني لـ يـزي بـهـودـيـدا بوـسـتـت يـزي پوـوچـي
بـ سـري بـنـزين و غازو نـوت و تـنـانـت ئـو مووچـ كـمـي كـ بـشي
ژياني ناكات ، ژياني مـرـف لـر دا لـ لـيـن كـمـمـك چـتـي سياسيـو
كراوـتـ سـراب و بـمانايـ .

كوردستانـك كـ لـسـر دـريـاي نـوت و غازدايـ كـ چـي بـ بـتـكـ غاز
چـنـدين ټـر چـاوـ بـكـيت و سـري بـ بـگـريت ، لـم وـاـتـي ئـمـدا
۳۳مليار دـلار بـ ناوي وـهـمـي قـرزـو دزراو بـ كـمپانيـي
سياسيـكان هـمووي براوـتـ ئـرپـا بـ كـمـمـك بـنـمـاـيـي دزو چـتـي ،
كـ چـي گـنـجـكاني ئـم وـاـتـش بـكارو بـمـاـو حـان و لـ سـر
شـسـتـكان دـسوـنـو . كـواـتـ داهاـتو ساماني ئـم وـاـتـ
هاونيشمانيانـي ئـم وـاـتـ لـي سودمـنـد نابن تـنـها نوخـبـيـكي سياسي
دـيدـزن .

□

□. ياسين لـ تيف

نام بوونی دیجیتالی؛ لکدا بانی جاست و هشیاری ل سردمی شاشکاندا.. وریا م عروف

لننوان ئو شوئنئی جاستمانی لئی و ئو شوئنئی هشیاریمانی تدا دژی، دابانکی قوو و بددنگ دروست بوو. مرقی سردم ل یک کاتدا ل هموو شوئنیک هئی و ل هیچ شوئنیکیش نیی؛ ل ووی جاستییو ل ناو واقعی برددستدا ئامادی، بام ج، خیا و هزری ل ناو جیهانی شاش دروشاوکاندا نوقم بوو. ئم ئامادییی ووکش و دابان قوو دروونی، مترسیدارترین جری نامبوونی فکری ل سردمی نویدا برهمهناو ک بربر مانای استقینئی زیان و پیوئندییکان دشووئت.

مرف بدرژی مژووی شارستانییت، ئامراز و تکنلژیای جراوجری داهناو تاو کو دووریی جوگرافییکان کم بکاتوو، ئاسانکاری ب زبانی بکات و پیوئندیی کممائییتییکانی بهزتر بکات. بام کاتک تکنلژیای پیوئندیکردن گیشتم لوتکی گشکردنی خی، هاوکشک و وکی نادیری گرتبر، جیهانی مجازی لبری ئوی بتم پردک ب پیوئندی ننوان مرفقکان، بوو دیوارکی بررز ل ننوان مرف و واقعی دوروبریدا.

ئم ئم ووبوووی دیاردیک بوویندتوو ک دکرمت ناوی بنهین "بوونکی جستی و نبوونی هشیاری". ل کبوونوو خزانیهکاندا، ل کاف و شوئن گشتیهکاندا، کمم جستیک دبینن ک ل تیشتم یکر دانیشوون، بام هیچ پیوئندیکی هشیاران و حی لننوانیاندا نیی. هر کسک ل ناو جیهان بچوو و گشگیرکی سر شاشکی خیدا غرق بوو. ئم حاتم زیانکی گور ل چمکی "ئامادبوون ل کاتدا" ددات، چونک زیان ل کاتی ئستادا ئزموون ناکرمت، بکو ل ناو وتی بپچانی وئ، ههوا و ئاگادارکردنوو خراکاندا پرت دبت و وئبت تنها کات بوات، بکو تمن بئاگا تپت دبت.

پیوئندیی استقینئی مرف پیوستی ب هستپکردنی استوخ، چاو ل چاو بین، گوگرتنی چالاکان و تمانی قوو هئی. بام شاشکان پیوئندیی سمنکانیان کمکردتوو ب ئاستی لدان

لښــر دوگمـيک، داگرتنـي بډـېوونـک (لايکـک) يان تـماشاکردنـي ووکـشي وښـيک. کاتـک واقعي بـرجـستـ جـگـي خـي بـ واقعي نـرم و کريستـي د بـخشـت، مانا قووـکـاني ژيانـش بـها و سـنگينـي خـيان لـدست دډن. کاتـک ئـزمـوونـکردنـي شتـکان استـوخ نـمـندت و لـ جـگـي نـوانگري شاشـکانـو بـت، هـموو شتـک لـ ژياندا د بـت لاسايـکردنـو يـکـي کـمبايـخ.

مـترسي گـورـي ئـم نامـبوونـ نوـيـد تـنها لـوـدا کورت نابـتـو کـک کاتمان لـ د بات، بـکو لـودايـ کـ تواناي “تـامان، هـشيارـي و قووـبوونـو” لـ مـرف دـستـندـتـو. کاتـک مـشک اـد هـنـرت بـردـوام ورياکـر وـي خـرا و نـگانـو نـگ وـريگـرت، ئـتر تواناي امان لـ تـنهايـي، بـرکردنـو لـ ئازارـکـاني مـرفـايـتي، جوانيـي سـروشت، يان ئاـزيـکـاني دـوروبـري لـدست دـدات. ئـم لـ جـهانـکـدا دـژين کـ جـجـايـي ژمارـيـي، دـرفـتي بـدـنگي بـخـندـي لـ سـندووينـتـو، کـچي بـدـنگي تاقـ ژينگـي يـکـي فکري و ئـحيـ کـ بـرکردنـو يـ سـربـخ و قووي تـدا گـشـدـکات.

گـانـو بـ واقع و زگارـبون لـم دابـانـ دـروونيـي، بـ ماناي تـکردنـو يـ تـکنـلـژيا و گـانـو بـ سـردـمانـي کـن نايـت، بـکو بـ ماناي داهـنـاني سنوورـکـي عـقـانـيـي لـنـوان نامراز و مـرفـدا. پـويـستـ مـرفـ جارـکـي تر بـيار بدات کـ خـي خاويـي هـشيارـي خـيـتي، نـ هـشيارـيـکـي کـنـترـکـراو بـت لـلايـن ئـو شـپـلـ بـکـتـاي و بـردـوامـي کـ شاشـکان ئـزانـ دـرخـواردـي دډن.

سـنگينـي و جوانيـي ژيان لـودايـ کاتـک لـ شوـندـکـدا بوويت، تـواوي وجودت لـو بـت بينـت، گوـگـرتـت، هـستـپـکردنت و بـرکردنـوت بـ ئـو ساتـ بـت کـ تـيدايـت. بـم شـوازـ مـرف دـتوانـت لـ نامـبوونـي ديجيتـي رزگاري بـت و خاويـندارـتي لـ واقعي ژيان و جـهانـي ناوـوي خـي بکا تـو.

ما فی ئینسانیی و ما فی

حیوانی . . نوزاد باندی

ننتانی ابینز له کتبی (Unlimited power) وات ههز به سنوور کدا ئهت : (له ژياندا شتهک نيه به ناوی اوستان و جگير بوون)

واتا هه موو ديارده و چالاکیه تاک و کهمهکان، له ئاستهکدا ناوستن، یان بهر و باستر ئهت یان بهر و خراپتر ئهت . . ته ندروستیت ئهگر گرنگی په نه دیت، بهر و نه مان و نه خشی ئهتبات، بهام ئهگر گرنگی به ورزش و جری خواردنه کانت بدیت، ته ندروستیت باستر ئهت . . ههروه ها باری ئابوری و شنبیری و هه موو ديارده و تهرمهکانی تر، له ئاستهکدا اناوستن، یان په شدکهون یان دوا دهکون، بهگومان ئه ویش پابه نه به مرغهکانه و، ئهگر هه و نه دن، ئه و له هه موو بهار کاند بهر و نوشوستی و پوکانه و ئهت، هه بهر به خوا داوا له مرغه ئهکات هه و بدات، پهی ئهت مرغه ته نه هه و دانی له سهر (و ان لیس علی الانسان الا ما سعی)

له و باره یه و ئهگر ته ماشایه کی مافهکانی مرغه کورد بکهین، بهمان دهردکه و ته، تاکی کورد هیچ هه و دهکی نه داوه به به دهسته نهانی مافهکانی وک مرغه، به تایبته له 35 ساله ی دوا ییدا، به ته واوه تی پشته له هه کردوو و وازی له داواکردن و هه و دان به مافهکانی مرغه نه و . . کاته وک مرغه، داهاته که ی بهشی گشته و گوزار ناکات، له بهرامبه ردا بهرپرسان و منا و توهانهکانیان له گشته و گهانی بهرده و امدان به ئه وروپا و ئه مریکادا، که چی ئه و کورده له و مافه ی خه به دهنگه و ناپرسه ته به چی من مافه گشته له یاساغ کراوه و ئه وانی تر هه موو مافه کی گشته و گوزاریان هه یه ؟ مافه چاره سه رکردنی نه خشیهکان، کاته ته نه خشه ئه که ویت، هیچ بیمه و چاره سه رکه گشته و پاره یه کی دانراوت نیه و ئه به کهل و په ل و خانوو که ته بفرشه ته به ئه و ته ندروستی په بکه یته و، نایه ته دهنگ و داوای مافه چاره سه رکردن ناکه یته، له کاته کدا بهرپرسه کانت و خانه وادهکانیان، له ئه وروپا و ئه مریکا چاره سه ری خه یان و ما و مندا نهکانیان ئه کهن، ته یش به دهنگه، ئه تر چه ن بیمه ی ته ندروستیت به دابین دهکات . . ته به و ازیته و به دهنگه و به به دهنگه یه ئازار ئه چه ژیت و ئه مریت.

کاته ته مافه خوهندن و خوهندنی باهات له زوت ئه که، ئه و مافه تایبته ئه که به لایه نگرانی حیزب، وک و ره فیه که به کارده ته به پاشگزه بوونه و ته له به لایه نی و بیرو باوه ی خته، ئه گینه به ته نیه

ببیت خاوی بیوانامی ماستر و دکترا .. کچی ت بی دنگیت و .. ل دبل م و ب کال ریسدا پ نچر ئ بیت .. مافی خو نندی با بات ل زوت ئ ککن، کچی ت وورت ت ل و نایت و نا زاییدک د رنا بیت .. مافی نیشته جوون و شوق یک یان خانوویک ل و نیشتمان دا ژر پ د خرت ک نیشتمانی خ ت و خو و ع رقت ب شتوو، چن ازی ئ بیت برپرس و کو کانیان بند خاوی نی ه زاران د نم زوی و تاو ر و ف لا و م و باز و ج رها ک شک و پ ژ، کچی ت بست زویت پ و و ن بینراو و ب د نگیشت؟ .. چن ل و مافات ب د نگیویت؟ چن ل پاوانخوازی و ه اچکردن و تا پ کردنی خاک و ناوی نیشتمان ب د ننگ بوویت ل لاین چن د ک س ک و ک هچیان و ک ت برای ل ی کوردا شهید ن بوو .. هچیان و ک ت مام و خا کانی ل ئ من سوور ک و ه یئی ک رکوک ل ژر ئ شک نچ و ئو تو کردن و نینک د ره نانا گیان ل د ست ن داو .. هچیان و ک ت ل پ ناوی کوردا ئاوار و دوور خراو و باوک کوژراو ن بوون .. ئی بیچی ناپرس و پ پوان ناکن و دنیا ناسوتن ک ئوان ئاوا شاهان ئ ژین و تیش گدا و ه ناس ساردیت؟

ک ل س ر پار و پولی خیان، ش ی براکوژیان دام زران، چن د ست ن کرد ب چاویاندا؟ چن توانیت چکیان ب ل شان بکیت چن ن تیرسی ئی کوا کو کانی خ تان بی بشداری ئ م ش و هچ ش ک ناکن؟ چن ئ ه ییت ئ و زو م گ و ران ت ب س ردا ت پ و ب د ننگ بیت؟ .. چن ه شت ل و ا ت کی پ ل نوت و گازی سروشتی و داهاتی بازرگانی و نیشتمانیدا، ب کار و س رل ش واوت بکن و ت نان ت ازیش ن بن و ک خ ب خ ل ف رمانگا و دام زراو کانیاندا به خ ایی کار بکیت؟ چن ب د ننگ بوویت و ازی بوویت و دنیات ن سوتاند، کات منا و توائی برپرس کان ک نکن ب ملی ن ها د لار بکن و .. بت واینی ف و نسی ب س چوار ه زار د لار بخ ن و و .. لامب رگینی و س ایس ل بخون و .. کچی ل شفر شیان ب د لیفری ل شام و شیراز و ب ب ت ؟ .. ملی ن ها د لار بد ن س عات و جل و برگ و ع تر، کچی ت ه زار دیناری ت بع ل گیرفانتا ن ب، چن و ل و مافه مر فای تی خت ک کارکردن، ب د ننگ بوویت و ش شت ه ن گیرساند ؟ چن ب هاوار و پ پوان خوت ل چاوی ئوانی وار و وخی نیشتمانیان خوارد، ن ز اند ؟

چن له وووت هات د ست ل دایک و باوکت پان بکیت و .. غیرت ن دایه بر خت ب و د ستان ت ی خی د س ا تداران بگریت و داوای مافی کارکردنی ل بکیت دواي ئ و ی شانز س ای ت م نی خت ل خو نندن ب خزم تی نیشتمان، ف وتاند ؟ بیچی دیسان ئ و مافیان پ شل کردیت و ب د ننگ بوویت؟

دښان مافی تری مرځیت، که زوت کړاوه و لټ یاساغ کړاوه و ..
 تیش به دنگ و کپ و مات، نه توانیو تانانت به خویش بیران له
 بکیتوه .. ئیدی به تمای چیت؟ زامکان به زیان پټا بهتوه؟
 خوا فریشتگان به بندر مافگان و ربرگرنهوه؟ چاوهی چیت؟
 بهگومان هم دده به پهی یاساکه ئنتنی ابینز، له ئاستهکدا به
 جگیری نامندتوه .. له لایک زوهم و چاوچندکی دساتداران
 پردهسند و پلاماری زیاتری ته به دنگ و ازی و ملکهچ دده
 .. له لایکی ترهوه، نه وهام تهی و هژاری و چاهی تهی ته دایت،
 له و ئاسته دا ناوسته و .. قورستر و قوت تر نه بهت و زیاتر به ناخی
 زویدا نه چیت .. چونکه له و زیان دا هیچ شتهک و هیچ دیاردیک له
 ئاستهکدا نامندتوه ..

ئیتیر به و جره، دواي نهوهی نه ژدیهاکانی دسات مات ماف
 مریدکانیان له زوت کردیت، ئینجا بیر له زوتکردنی ماف
 حیوانیهکان نه که نهوه، نه و مافانهی که مریشک و م و بز و
 مانگان هیان و وکو بهینی موچه و بهینی ئاو و بهینی کاربا
 .. بهینی ئازادی و پیسکردنی هه وای هه مژینت به دوکهی کارگکانیان
 .. بهینی به نزن و نهوت و غاز و هکارکانی نان ئاماده کردن و
 خوتن و حوانه و ت .. دانانی سهرانهی یشتن و خرایي .. شکاندن
 عر بهانهکانی کرکاری نه ژانتهان .. حیساب کردنی دنگه دنگ و
 ژاو ژاوتان به ووهی سگ و گوښه گرتن له نوز و نوز و که وزانه و
 گریانتهان .. دواچار گرتن و کوشتن و فوتهاندنتان له سهر بچوکتیر
 جوه و قسه و باری سهرنجتهان ..

به و جره نه و گه انکاریان به رده وام دهن چونکه زیان به رده وام
 و له هیچ ئاستهکدا اناوسته .. هه تا زامه ندی و به دنگی و
 ملکهچی میلتهان به رده وام بهت، زوهم و زری دساتداران زیاتر
 و قورستر نه بن .. هه به به موو نادادیهکان له مژووی
 مر فای تهیدا به شه شهک چاره سهرکراون .. شه شه بریتی له وازه نهان
 له به دنگی و .. وازه نهان له ازیوون به زوهم و زری
 دساتدار زامهکان ..

له دواي نهوهی هه واه هه واه ماف حیوانیهکانیشتان له دسه نهوه،
 ئیتیر به که م نه مرن .. نه گره خیشتان به موسوهمان دانه نه،
 په غمبه رکه تان نه ت : (مر فی سه رشه و که یله له نه نه نی)
 واته به هه شتهکه یشتان فته، باژنه به دزه خ.

نه وزاد به ندی

گڏستانى دڊسڊات؛ ڪا تڊڪ ميديا و ياسا تاوانڊڪان دڊشڊنڊو.. نووسيني : ڪارزان عزيز ءڊدولرڊحمان

ئڊم سڊردڊمڊى ڪڊ ئڊمڊ تڊيدا دڊڙين، نيشتمانى گڏانى شڊوڊى سٽڊمڊ؛ سٽڊمڊ ڪڊ جاران بڊ زڊرڊملڊ، بڊ شمشڊر و بڊ ڪڊيلايڊتيي ڊووت لڊ بازارڊڪانى مڊڙوودا دڊبينرا، ئڊمڊ بڊ ڪراوٽ، بڊ تڊڪنڊلڊجيا، بڊ ياسا ڪاغڊزييڊ چڊوٽڊڪان و بڊ دڊزگا زڊبڊلاڊڪانى ميديا بڊرگڊڪي پيرڊز، مڊدڊنى و فريادڊسانڊ لڊبڊر دڊڪات. چيرڊڪي مڊڙوويي »ئانوكيس« تڊنها داستاندڊڪي ڪڊنى سادڊ نييڊ ڪڊ لڊ پڊڊتووكي مڊڙوودا تڊمار ڪرابڊت، بڊڊڪو ئاوڊنڊبڊڪي زڊر ڊوون و بڊگڊردڊ بڊ سيستڊمى ڇوڪمڊانى، ئابوورى و ڪڊمڊڊايڊتيي ئڊمڊى ئڊمڊ. لڊو ڪڊمڊڊگايانڊى ڪڊ تڊيدا ياسا بڊ پاراستنى ڪورسييڊ نڊڪ بڊ دادپڊروڊرى، دڊسڊا تداران بڊردڊوام ڇريڪي پاڪردنڊوڊى ناوبانگي ڊڊشى ڇڊيانن؛ ئڊوان ياسا و مڊڙوو وڊڪ ئامرازڊڪ بڊڪار دڊهڊن تاوڊڪو ڪڊمڊڊگڊ باوڊ بڊوڊ بڪات ڪڊ سٽڊمڪار، لڊبڊنڊڊتدا، پياوڊڪي ڇڊرخواز و فريادڊس بووڊ.

ڪا تڊڪ سڊرنجي خوندنڊوڊيڪي قووڊ دڊڇڊينڊ سڊر ڊڊوتى گڊشڊسڊندنى ڪڊمڊڊگڊ مرڊفايڊتييڊڪان، دڊبينين سٽڊم هڊميشڊ ڦاڊب، ناو و ڊووڊسار دڊگڊڊڊت، بڊڊام ناوڊرڊڪڊڪي - ڪڊ هڊڊڙيني خوڊن و سستگردنى هڊشيارى تاڪڊڪانڊ - وڊڪو ڇڊى دڊمڊنڊتڊوڊ. لڊم وتارڊدا، بڊ شڊوازڊڪي زانستى، ڊڊڇنڊي و ئڊدڊبي، وردڊڪاري ئڊو ميڪانيزمڊ فيڪرى و سياسى و ميدياينانڊ شى دڊڪڊينڊوڊ ڪڊ چڊن سٽڊمڪاران لڊ دواى مردنیشيانڊوڊ وڊڪ »پياوچاڪ« دڊهڊنڊوڊ و ڪڊمڊڊگڊ لڊ هڊشيارى ڊاستڊڊقينڊ بڊبڊش دڊڪڊن.

لڊ جياتى ڪڊڊگڊ ڪڊنڊڪانى نيل و ڪڊيلڊگردنى جڊسٽڊي ڊووت، ئڊمڊ ئانوكيسڊ نوڊڪان بوونڊتڊ ڇاوڊن ڪڊمپانيا زڊبڊلاڊڪان، پڊڊڙ ڊووڪڊش و بڊبڊماڪان، ڦڊرخڪاري ئابوورى و ڪورسييڊڪانى بڊياري سياسى. ئڊوان سامانى گشتى، داهاتى نيشتمان و بڙڊوى ڇڊڪ دڊڊزن، سامانى وڊات بڊ بڊرڙوڊنڊي تڊنگي ڇڊزانى و حزبى بڊڪار دڊهڊن، و

گنج ناچار دکان بډت قوربانۍ بکارۍ و کچکردن ب نوروپا (هروک چن ل داستان د کچ ککۍ ل د سترد و فرووشتۍ). ل سردمۍ می نمداد، یاسا تنها قغاننک ب پاراستنۍ برژو وندی چینکۍ بچووکۍ د سمدادار، نک ب دادپروړۍ. کاتک هاو ماتیک مافی خۍ دوت، یان داوای ژیانکۍ شایستۍ دکات، ب تمتۍ تیکدانی ئاسایشی نیشتمانی سزاددرت، لکاتیکدا دزی استیقین و گندکار گورکان ل پشت دیوار ن ستورکانۍ د سمداد ت و خریکۍ ککړدن و سروت و سامان، نمد هاوکشۍ نیشانۍ ن و ی ک سیستمۍ سمرمایۍ داریۍ چت گری، اکشانی داهاتی نیشتمانی ب لای خۍ دکاتۍ ئامانجۍ سرکۍ و هیچ بزۍ ییۍ کی ب حالی خکدا نای ت و.

کاتک ئانوکیسکان دمرن، یان د سمداد تیان د گت و پگۍ یان کا د ب ت و، سیستمۍ دکات ب پ سۍ کی گورۍ سپیکردن و ووی ن شیان. کنا میدیایۍ کان، پیجۍ سبۍ پروکان، پیاو د ستمۍ کان و مژوونووس درزنۍ کان د بند «پیاو لووت ب او ککۍ ناو چیر ککۍ»؛ واتۍ ن و کسانۍ ک دقۍ درینۍ کان ب خک بخویند و ب ن: «ن و پیاو کی چاک بوو، سیری نمد د ستمۍ وتان بکن! ن و پارزگاری ل ئارامۍ و سقامگیری کردو!» نمد همان ن و فۍ میدیایۍ ک حزبۍ د سمدادار کان نمد بکاری د هان؛ دروستکردنۍ مژوویۍ کی خۍ یۍ، فابریکۍ دروستکردنۍ قارمانۍ و پاکانۍ کردن ب تاوانۍ کانۍ ابردوو، تاو کو ک مگۍ باوۍ ب و بکات ک هموو ن و ستمۍ، گواۍ ب خۍری گشتۍ و پاراستنۍ قوارۍ ک بوو. د سمداد زر باش دزانۍ ک چن مژوو ل برژو وندی خۍ یدا د ستمۍ بکات، چونکۍ بۍ ک نترۍ کردنۍ یاد وړۍری گشتۍ و بۍ دروستکردنۍ کسایۍ تیۍ درینۍ، ناتوانۍ د سمدادۍ خۍ درژۍ پدات.

ووداوۍ تانۍ نکرندۍ ککۍ گستان ل داستانۍ کدا، وندی استیقینۍ ن و هاو ماتیکۍ ستمۍ کراوۍ ک ل ن بوونی داهاتوو و نئومۍ دیۍ کی قوۍ دا، پنا ب همان گکۍ د سمدادۍ بات ب دزینی مافی خۍ، بام ل ک تاییدا هزۍ ئمنیۍ کان تنها سزای چینی خوار و ددن (سدان غوۍام هواسران یان سزادراون). ل حوکمانۍ ئمدشدا، دزۍ گورکان و گندکارۍ کان پارزراون، لکاتیکدا بچووکترین سۍرپۍ چی یان نا زایۍ تیۍ هاو ماتیکۍ کی هژار یان کاسبکار ب توندترین شوۍ سۍرکوت دکرۍ. نمد دووانۍ، واتۍ پاراستنۍ گندۍ گورۍ و سزادانی توندۍ بچووک، بندمایۍ بر د وامبوونی چینۍ د سمدادار کانۍ ک نایۍن دادپروړۍری استیقینۍ ب تۍ ئاراو و همیشۍ ترس ل دۍ ک مگۍ دا دچن.

کاتک کسایه تیی ناو چیرکک ل کاتی خو نندن و ی ستی کاند
دگوت: «فتاری مرف و کو برردک دخرت ناو دریاو... پاش
کاترم برک ناو ک هور د بته و و مرف ه موو شتک ل بیر دکات،»
ئم م باسی ئ و ف و د روونی و سایک ل جیه گ ور ی دکات ک
د س سات ل ک م گ ی دکات. ئ وان چاو د ک ک ب تپ بوونی
کات، کار ساتی کچ، فوتانی سامان، دزی، قیران ئابووری کان و
گ نده ی بند ب شک ل فرام شیی گشتی، تاو کو خ ک سرل نو
بگ نده و ژر ه مان سیستم و باو به نده و. د سات ل سر
کورتبینی یاد و وری ک م گ ق ای خ ی بناغ د ن ت و پی وای
کات ه موو بریند کان و ست م کان د س ته و.

ل دیم نی ک تایی داستان ک دا، د بین غو مام نازادکراو کان
دوای تپ بوونی کات دیسان و د گ نده و ناو ه مان سوو ی
فرزداری، ترس و ملک چیه و. ئ م نیشاند ری استیی کی تا و
فلس فی: ک یلای تی ت نها ب بینی زنجیر و نازادکردنی ج ستی
ک تایی نایت، ب کو کاتک ک تایی دت ک ع ق، ه شیری و
د روونی مرف ق ک ش ل ترس و واب ستی ی زگاری بیت. ل ک م گ ی
ئم م شماندا، زرجار مرف ق کان دوای زگار بوون ل د ست د سات کی
ست مکار، به ی ن بوونی ز میند ی کی ئابووری س ربخ، ن بوونی
سیستم کی پ رو رد یی دروست و ک مت رخ می فیکری، ناچار د بن
سرل نو بگ نده و ب ه مان ژینگ ی چوسانده و و خ یان بخ نده و
ژر با ی تانوکیس نو کان.

م ژوو ت نها دوو پاتبوون و ی ووداو کان نی، ب کو
دووپا تبوون و ی ب د نگی ک م گ ی ل ب رامبر در ی کی
ک خراودا. ب ئ و ی ل م باز ن داخراو زگارمان بیت، چ ند
خا کی گرنگ و پراکتیکی وک نیشاند ر ل بر چاو د گرین: ی ک م،
د بت ک م گ و ن و ی نو فر بن ک م ژوو د سات داران و
ک ل پ ل در کان یان ت بک نده و، و استیی کان ب ترس بخ ن
وو ب ئ و ی ن و کانی داهاتوو ب ه مان ه د ن چن. دوو م،
تاو کو تاک کان ل ووی ئابووری و واب ستی مووچ، ب ز ی و
خ رخوازی د سات داران بن، ناتوان نازادان ب یار بدن؛ ب ی
دروستکردنی س ربخ ی ئابووری و بازای نازاد کلیلی زگار بوون.
س پی م، نابت گ بدین ک نا می د یای کان و پیج س ب رو کان
تاوانباران و ست مکاران بک ن پان وان ل پاش مردن یان گ انی
پ ست کان یان؛ د بت یاد و وری نیشتمانی پار زراو بت. چوار م،
د بت ه شیری گشتی ل ناست کدا بت ک هیچ کات جیاکاری ل
ن وان سزادانی چینی ه ژار و پاراستنی گ نده و گ ور کاند
ن کات و ه میش داوای س رو وری یاسا بکات.

سږچا وټکان
کتلنی بډرگی یو کټ می سینډها
لټل پری
(۱۳۹/۱۴۰/۱۴۱/۱۴۲/۱۴۳/۱۴۴/۱۴۵/۱۴۶/۱۴۷/۱۴۸/۱۴۹)

خاک فرانس. شوان ډاس بډری

خاک کټ م ناسمان کټی قاوټی و
کانیاو و ډو بار کانی بډر دین و
سوزایی و دشت و دټوټی
بډ چیم نټ زیندانی کراو و
مر ټټ کانی
لټ سږری زیاندا ډټ ډسپرن و
شاخ و داخی بډ کټبی شټ و ډټ راق
تاشراو و
هټلانی چیم نټی کوند پټو و
دا ډټ ډټ ډټ کانی لټ سږ بنیات نراو
نټم خاک ټیتر ډټی زیرک و دیلان و کابانی تیا ټټ بټو و
نټ مردان و تاهیر ټټ فیک و چالاک
لټ سووچ بډ سووچی
گورگ و کټ متیار ځیان مټ ډاس داو و
گوټی بډ ډټ نگی ټټ لټ شټ کانی ووښ و موزیک
کاس کراو و
بډرگی بووکټنی بډ بډر دا ډاډ او!
نټم لټ
لټ ټامیزی تاریکیدا وون بووین و
هټ موو سات
جرجټکی بډ گټی نټو زټرا بډ کانی کټ مټ گټ
سږ بډ رزټ کټو و
بډر و ټامزټکی بډ گټی نټ پټ لټ ډلار
ځی هټ ټټ دات و
مشتک خاکي گرانټهای نیشتمان

له څه مارې ئېکات!
 ئه څو دا يې
 ژانې به درې تانې چ ټارېکې!
 لهرې جېستې مړې ټېکان دېم سا ټې مردوو و
 دېروونيان يې څسېرې دېستې نائومېدې و
 ژيانيان به دېستې بازرگانې کاني خوښ و مېدل کېدلې پچې کړاو!
 چېند جوان فېرمووي
 بېکړې لې کاتې نووې:
 ((نېم سېدې يې ، سېدې دېلار و قېحبې يې))
 لهرې مړې
 وېک سېگې او بېن به پارېوې ئېکېن و
 له هېر شوېنېک بېنېکې بېت
 دېبېتې قېبېلېگېيان و
 مېشتې دېلار وېک تېوق له مليان ئېټاټېنن و
 حېپې حېپې بېردېم هېلاني خاوېنېکېيان
 وې و کاست ئېکات!
 هېهههههههه مړې ټېکانې سېر گېي زېمېن
 لهرې بېستېک خاک هېي
 عا قېکانې شېت و شېتېکانې عا قېن
 زېرېبې سياسيېکانې کېتر باز و کېتر بازېکانې سياسيېن
 زېندانېکانې له خېکې ئازادېکې دېرېوې زېندان
 ئازادترن !
 هېهههههههه مړې ټېکانې سېر گېي زېمېن
 خاک ئېفرېشم
 کېسېک هېي کې ئېم خاکې
 بې فېزايېک
 يا
 بې هېناسېيکې پاک و چکې دېنيايې و سېرېپې نايېک و زېردېخېنېيکې
 پې بفرېشم !؟

شوان عېباس بېدرې